

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»
Кафедра цивільного процесу

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

МАТЕРІАЛИ

**Міжнародної науково-практичної конференції
до 150-річчя від дня народження
Є. В. Васьковського**

*м. Одеса,
8 квітня 2016 року*

Одеса
«Юридична література»
2016

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ СПРАВ ПРО ПОЗБАВЛЕННЯ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ (окремі аспекти)

Основний закон України передбачає, що батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття (ч. 2 ст. 51 Конституції України) [1]. Виховання в сім'ї є першоосновою розвитку особистості дитини. На кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини. Батьки або особи, які їх замінюють, мають право і зобов'язані виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови для розвитку її природних здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя та праці (ч. 1 ст. 12 Закон України «Про охорону дитинства») [2]. Якщо батьки не виконують свої обов'язки щодо виховання дитини, то одним із засобів захисту прав та інтересів дитини є позбавлення батьківських прав.

В науці окремі аспекти розгляду справ про позбавлення батьківських прав аналізувалися такими науковцями, як Л. Є. Гузь, Л. А. Кондрат'єва, Г. Я. Тріпільський та ін. вчені, які зробили значний внесок у дослідження даного питання. Однак необхідно зазначити, що аналіз судової практики розгляду справ про позбавлення батьківських засвідчує про наявність низки проблем, що стосуються процесуального порядку розгляду зазначеної категорії справ та відсутність єдиного підходу в їх вирішенні.

Позбавлення батьківських прав є можливим лише за наявності підстав, визначених ч. 1 ст. 164 СК України [3], що мають вичерпний характер. Так, мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона, він:

- 1) не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування;
- 2) ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини;
- 3) жорстоко поведуться з дитиною;
- 4) є хронічними алкоголіками або наркоманами;
- 5) вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва;

6) засуджені за вчинення умисного кримінального правопорушення щодо дитини.

Справи про позбавлення батьківських прав підлягають розгляду та вирішенню виключно у порядку цивільного судочинства в позовному провадженні, про це свідчить ч. 1 ст. 165 СК України та п. 18 Постанови Пленуму Верховного суду «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав» [4] та матеріали судової практики.

Суб'єкти, які мають право звернутися до суду з позовом про позбавлення батьківських прав визначені ч. 1 ст. 165 СК України, це один з батьків, опікун, піклувальник, особа, в сім'ї якої проживає дитина, заклад охорони здоров'я, навчальний або інший дитячий заклад, в якому вона перебуває, орган опіки та піклування, прокурор, а також сама дитина, яка досягла чотирнадцяти років.

З урахуванням положень норм законодавства та доктрин права, встановлено, що позивачем у справах про позбавлення батьківських прав є неповнолітня дитина, оскільки здійснюється захист прав та інтересів саме дитини. Особи, які мають право пред'являти позов про позбавлення батьківських прав відповідно до ст. 165 СК України є або законними представниками (один з батьків, опікун, піклувальник), або органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб (особа, в сім'ї якої проживає дитина, заклад охорони здоров'я, навчальний або інший дитячий заклад, в якому вона перебуває, орган опіки та піклування, прокурор). Також відповідно до норм СК України правом на звернення з позовом про позбавлення батьківських прав має сама неповнолітня дитина, яка досягла 14 років.

Проаналізувавши судову практику про позбавлення батьківських прав встановлено, що є не поодинокі випадки порушення прав дитини щодо висловлювання своєї думки у судовому засіданні. Згідно з міжнародними та національними правовими нормами до прав дитини належить, зокрема, право на врахування її думки щодо питань, які стосуються її життя. Зокрема, відповідно до положень ст. 12 ч. I Конвенції ООН від 20 листопада 1989 р. «Про права дитини» (ратифікована Україною 27 лютого 1991 р.), держави-учасниці забезпечують дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що стосуються дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю. Дитині надається можливість бути заслуханою в ході будь-якого судового розгляду, що стосується її, безпосередньо або через представника чи відповідний ор-

ган у порядку, передбаченому процесуальними нормами національного законодавства [5].

Національне законодавство також закріплені відповідні положення, зокрема, згідно з положеннями ст. 171 СК України думка дитини має бути врахована при вирішенні питань, що стосуються її життя. ЦПК України в ст. 27-1 передбачає, що під час розгляду справи малолітня або неповнолітня особа має право безпосередньо або через представника чи законного представника висловлювати свою думку. Таким чином, вважаємо, що дитина, яка може висловити свою думку має бути вислухана при розгляді справи про позбавлення батьківських прав, у разі неможливості явки дитини з поважної причини у судове засідання, суд повинен відкласти розгляд справи на підставі ст. 169 ЦПК України [6].

Підтримано наявні в літературі точки зору, що суддя сам з власної ініціативи не може вирішувати питання про стягнення аліментів, як це зазначено у ст. 166 СК України, оскільки норми СК України не регулюють процесуальну діяльність суду. Крім того положення вище наведеної норми є порушенням принципу диспозитивності, суд має право ухвалювати рішення тільки в межах заявлених вимог особами, які звернулися з такими вимогами до суду.

Ще одним дискусійним питанням щодо розгляду справ про позбавлення батьківських прав є укладення мирової угоди. Не вдаючись до дискусій, вважаємо за необхідне підтримати точку зору тих авторів, які зазначають про неможливість застосування мирової угоди у справах із сімейних відносин, що виникають з майнових та особистих немайнових відносинах [7, с. 165].

Підбиваючи підсумки, хотілось б наголосити, що зазначений вище перелік проблемних питань не є вичерпним. Взагалі слід констатувати низку суттєвих проблем щодо розгляду справ про позбавлення батьківських прав, що потребують подальшого дослідження.

Л і т е р а т у р а

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квіт. 2001 р. № 2402-III // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 30. — Ст. 142.
3. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 21–22. — Ст. 135.
4. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав [Електронний ресурс] : постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.03.2007 р. № 3. — Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua>.
5. Волкова Н. В. Щодо визначення місця проживання дитини у справах про

розірвання шлюбу / Н. В. Волкова // Актуальні проблеми цивільного права та процесу : матеріали Міжнар. наук. конф., присвяч. пам'яті Ю. С. Червоного (17 груд. 2010 р.). — О., 2010. — С. 124–127.

6. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 40–41, 42. — Ст. 492.

7. Советский гражданский процесс : учеб. для вузов по спец. «Правоведение» / В. П. Воложанин, М. К. Воробьев, И. А. Земченко — М. : Юрид. лит., 1978. — 431 с.

Гонгало Р. Ф.

*к. ю. н., доцент, доцент кафедри цивільного процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПОНЯТТЯ ЄДНОСТІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ДОСЯГНЕННЯ

Наявність у державі багатьох судів зумовлює проблему неоднакового застосування судами норм права у подібних ситуаціях. Для вирішення цієї проблеми держави передбачають у своєму законодавстві механізми, які дають можливість уніфікувати судову практику.

Однаковість судової практики й обумовлена нею визначеність юридичних відносин має важливе значення для становлення демократичних засад правосуддя в Україні.

Одним із конституційних принципів правосуддя, відповідно до ст. 129 Конституції України, є рівність всіх учасників судового процесу перед законом і судом. Цей же принцип відтворений у ст. 5 Цивільного процесуального кодексу України, відповідно до якої суд зобов'язаний поважати честь і гідність усіх учасників цивільного процесу і здійснювати правосуддя на засадах їх рівності перед законом і судом незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак [1].

Про важливість питання однаковості правозастосування свідчить і те, що відповідно до ст. 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо су-